

Rapport fra reise til Israel og Palestina 17.–21. jan. 2024

v/preses Olav Fykse Tveit og fagdirektør Berit Hagen Agøy

Innledning

I januar besøkte preses, Olav Fykse Tveit, og fagdirektør i Kirkerådet/Mellomkirkelig råd, Berit Hagen Agøy, Jerusalem og Vestbredden. Hensikten med reisen var å vise solidaritet med kristne palestinere i en svært kritisk situasjon. Vi ønsket å lytte til deres opplevelser og vurderinger. Dette var et pastoralt besøk, og derfor møtte vi primært religiøse ledere. Rapporten summerer opp inntrykk fra mange samtaler, særlig med kristne, men også med jøder og muslimer. Vurderinger av den politiske situasjonen er gjort ut fra religiøse lederes perspektiv. Men vi har også lyttet til andres fortellinger om den aktuelle situasjonen, fortellinger om dyp fortvilelse – men også om håp.

Møte med gamle venner, Michael Sabbah, tidl. katolsk patriark og Munib Younan, tidl. biskop i den lutherske kirken

Hovedinntrykk

Vårt viktigste budskap etter reisen er at krigen i Gaza må avsluttes umiddelbart, og sivilbefolkningen må få mer humanitær hjelp. Nå gjelder det å redde liv. Både israelere og palestinere er traumatiserte av 7. oktober-terroren og den påfølgende krigen med enorme tap av sivile liv. Nå eskalerer volden også på Vestbredden, hvor situasjonen allerede er ekstremt vanskelig.

Vi møtte jøder som er skremt og svært bekymret for økningen i antisemittisme i regionen og i det internasjonale samfunnet. Vi lyttet til palestinske kristne som kjenner seg sviktet av kristensionister og vestlige kirkers ensidige støtte til Israel. Men vi hørte også om støtte fra søsterkirker og samhold i krevende dager. Fortellingene er svært ulike, og vi gjenkjenner de ulike virkelighetsbeskrivelsene også i vår hjemlige debatter.

Budskapet fra kirkelederne er enstemmig: nestekjærighet, empati og evnen til å se lidelsene hos alle som lider, er avgjørende viktig. En framtid med fred må bygge på likeverd, menneskeverd og like rettigheter. Alle politiske løsninger må legge dette til grunn. Vi møtte kirkeledere som evner å se konflikten fra flere sider og som tviholder på det kristne menneskesynet om likeverd og nestekjærighet. Selv om fortvilelsen er stor, øyner de et håp om at freden og rettferdigheten vil komme.

Kirkenes situasjon

Felleskap med vår lutherske søsterkirke

Alle kristne har en særlig relasjon til det hellige land, til Jerusalem og til våre trossøsken i området. Den norske kirke har en forpliktende samarbeidsavtale med Den evangelisk-lutherske kirke i Jordan og Det hellige land (ELCJHL). Nidaros og Borg bispedømmer har egne avtaler, og flere menigheter har vennskapsmenighet i ELCJHL. Den nasjonale partneravtalen, som også lutherske kirker i de nordiske land, Tyskland, USA og Canada er en del av, ble fornyet i 2022 med en forsterkning om å stå sammen, be for hverandre og støtte ELCJHL som lever under stadig forverrede kår.

«Dere er de første som besøker oss». «Da vi leste uttalelsen fra Den norske kirke, fikk vi håp, for det er noen som støtter oss». Mottakelsen vi fikk i den lutherske kirka var rørende. Vi merket hva det betyr at vi begge har hatt en relasjon til denne kirka gjennom mange år og derfor kjenner mange. Det ble møter mellom gamle venner og fortrolige og åpenhjertige samtaler. Å feire gudstjeneste sammen i Himmelfartskirken på Oljeberget hvor preses prekte, var en god opplevelse av å tilhøre hverandre som lemmer på samme Kristi kropp.

Det er imponerende å se det arbeidet ELCJHL gjør. Kirka har bare om lag 2500 medlemmer fordelt på en menighet i Øst-Jerusalem, tre i Betlehemsområdet, en i Ramallah og en i Amman. Kirka driver en barnehage, tre skoler, omfattende diakonalt arbeid og en familierett bygd på full likestilling mellom kjønnene. ELCJHL er også involvert i Det lutherske verdensforbunds drift av en yrkesskole og ikke minst Augusta Victoria sykehuset på Oljeberget. Som lutheranere blir vi både stolte og ydmyke av å få være medarbeidere i alt dette.

Men nå sliter ELCJHL skikkelig. Mange kirkemedlemmer lever av turisme, men etter 7. oktober har turistene uteblitt. Flere har nesten ikke hatt inntekt på mange måneder, og de er ute av stand til å betale skolepenger for barna sine. Kirka insisterer på at ingen barn skal utelukkes fra skolene, selv om foreldrene ikke kan betale. Konsekvensen blir at kirka genererer et økende underskudd i skoledriften. Nå deler kirka ut matpakker til familier uten inntekt, og vi ble fortalt at nå sulter enkelte også på Vestbredden. Kirka har som prinsipp å ikke skille mellom folk, og derfor støtter man muslimske barn og familier på samme vis som kristne. Dette er et sterkt vitnesbyrd om kristen nestekjærlighet i lokalsamfunnene. 80 % av elevene på de lutherske skolene er muslimer, og muslimske barn deltar i speideren og annet barn- og ungdomsarbeid i menighetene.

Augusta Victoria-sykehuset er det eneste spesialiserte kreftsykehuset for palestinere, og 40 % av pasientene kommer fra Gaza. Sykehuset samarbeider med det anglikanske sykehuset på Gaza (som nå er bombet fire ganger) og skulle åpne en ny kreftavdeling uka etter 7. oktober. Kirkens Nødhjelp er en partner i dette helsearbeidet. Vi møtte sykehusets ledelse, LVFs representant og fikk en orientering om den humanitære situasjonen på Gaza. Sterkest var det å hilse på et par små barn fra Gaza som var inne til behandling 7. oktober, og som ikke har kunnet reise hjem til familiene igjen.

Det kristne nærværet gjennom skoler, barne- og ungdomsarbeid, diakoni og helseinstitusjoner er uhyre viktig, både som et tydelig kristent vitnesbyrd og for å rotfeste de kristne i det muslimske majoritetssamfunnet. De historiske kirkene i Israel og Palestina framstår som en modererende kraft i konflikten mellom israelere og palestinere. Derfor er det særdeles viktig å sikre deres fortsatte nærvær.

Støtte fra søsterkirker

ELCJHLs ledelse uttrykte skuffelse over manglende støtte fra andre lutherske partnerkirker, særlig fra de tyske. De opplever at enkelte av partnerne er mer opptatt av å uttrykke støtte til Israels rett til selvforsvar og dermed også en aksept av krigen på Gaza, enn av å uttrykke sympati med den lidende palestinske befolkningen. Mange partnerkirker forholder seg tause eller er svært forsiktige i sine uttalelser.

ELCJHL var svært takknemlige for at Den norske kirkes øverste leder kom på besøk; «dere var blant de første som besøkte oss». At Bispemøtet gikk offentlig ut rett etter 7. oktober og krevde umiddelbar våpenhvile og frigivelse av gislene, gjorde inntrykk og ble svært verdsatt. Det gjaldt også uttalelser fra preses om krisen for «humanity». ELCJHL savner tilsvarende uttalelser fra sine lutherske søsterkirker og også fra de økumeniske organisasjonene. Hilsener og forbønn betyr mye mer i denne krevende situasjonen, en vi nok er klar over. Kanskje må vi tenke mer igjennom hvem som er målgruppen for våre uttalelser. Vi tenker nok ofte på kirkefolk og opinionen i Norge og overser betydningen av uttalelsene våre i en palestinsk kontekst.

*Erkebiskop, Housan Naoum,
Den anglikanske kirke*

Vi merket oss det erkebiskopen i det anglikanske kirka fortalte om en omfattende støtte fra det globale anglikanske fellesskapet, både i form av omtanke, forbønn og økonomiske støtte. Fellesskapet hadde organisert en omfattende støtteaksjon. Noe tilsvarende har vi ikke sett fra det lutherske fellesskapet. Dette kan ha noe å gjøre med en sterk tysk innflytelse blant lutheranere, og at tyske kirker forståelig nok, finner det vanskelig å kritisere Israel og dermed indirekte jødene. Dette virker som en bremse på å uttrykke sympati med palestinerne.

Representanter fra Kairos Palestine var skuffet og krasse i sin kritikk av vestlige kirkes manglende støtte. Dette handler ikke bare om kristensionisters ukritiske støtte til Israel (særlig i USA), men også andre kirkens taushet. Av flykt for å bli anklaget for antisemittisme om de kritiserer Israels krigføring på Gaza, tier de heller stille. I realiteten blir dette en aksept av fortsatt lidelse for krigens sivile ofre.

Vi vil følge opp appellene om sterkere støtte fra søsterkirker gjennom de relasjoner Den norske kirke har.

Forsvinner de kristne fra det hellige land?

Krigen i Gaza og avstengingen og økende settlervold på Vestbredden gjør levekårene for palestinerne ekstremt vanskelige. Av Gazas rundt 1000 kristne er flere drept, og kirker og kristne institusjoner er ødelagt. Man frykter at de som overlever krigen, vil reise fra Gaza. Da vil det kristne nærværet i Gaza forsvinne helt, og en totusen år gammel kristen sivilisasjon og noen av de eldste kirkene kan bli borte. Også kristne i Øst-Jerusalem og på Vestbredden minker i antall på grunn av emigrasjon til Vesten.

Det kristne samfunnet i Palestina er ekstra utsatt fordi de allerede er så få. Nå utgjør de bare rundt 1,5 % av den palestinske befolkningen. De ekstremt vanskelige levekårene gjør at mange kristne nå emigrerer. Man frykter at det snart vil det ikke vil finnes kristne igjen i Gaza. Flere reiser også fra Øst-Jerusalem og Vestbredden. For den verdensvide kirke er det viktig at det er et kristent nærvær i det hellige land. Derfor angår det oss alle når våre trossøsken ikke ser en fremtid der.

De kristne vi møtte, er samstemte i at det er de vanskelige levekårene, den usikre framtida og mangelen på framtidshåp som følge av den israelske okkupasjonspolitikken, som driver folk til å emigrere. Som andre palestinere opplever de kristne å bli systematisk fortrengt av settlere og israelsk ekspansjon i både Øst-Jerusalem og på Vestbredden.

Mange kristne palestinere har slekt og kjente i vestlige land, og de ønskes velkommen, noe som gjør det enklere for dem å dra enn for muslimske palestinere. Prestene i ELCJHL fortalte om menigheter hvor flere familier nå reiser, og vi hørte triste historier fra fortvilte foreldre som ser sine barn og barnebarn forlate Palestina. Sannsynligvis kommer de aldri tilbake.

Hva er vårt ansvar? «Fortell om de faktiske forholdene her!» «Avvis all teologi som legitimerer Israels rett til å fortrenge den palestinske befolkningen.» «Kristensionismen bidrar til at landet vårt tømmes for kristne.» «Hvor er støtten vi trenger fra den verdensvide kirken?» Vi lyttet, for dette utfordrer også Den norske kirke. Vi må fastholde og repetere Bispemøtet avvisning av kristensionisme¹ og vi må videreformidle de historiene vi hører, også når vi blir møtt med kritikk fordi dette med nødvendighet må innebære en kritikk av israelsk politikk. Kristne som ukritisk støtter Israel og (ofte ubevisst) aksepterer okkupasjonspolitikken, bærer et stort ansvar for å vanskeliggjøre livet for sine palestinske trossøsken. Mange «Israelsvenner» er dermed medansvarlig til å tømme området for kristne.

Budskap fra kirkeledere

Vi hadde mange gode og fortrolige samtaler med flere sentrale kirkeledere, og noen kristne organisasjoner. De var ganske samstemte i sitt budskap til oss som kan oppsummeres slik:

- Snakk sant om situasjonen – selv når dere møter kritikk!
- Vis nestekjærlighet: ha empati for alle som lider, både palestinere og israelere, vis evne til å se lidelsen hos min neste.
- Likeverd, menneskeverd og like rettigheter er ufravikelig – alle politiske løsninger må legge dette til grunn.

¹ [Microsoft Word - BM kristensionisme 2020 FINAL.docx \(kirken.no\)](#)

- Israel-sympatien hos enkelte kristne i Vesten fører utilsiktet til drap av sivile på Gaza.
- Kristne kirker globalt burde kjenne primærsolidaritet med kristne i Israel og Palestina og bidra til å sikre det kristne nærværet i Jerusalem og det hellige land.
- Kristensionister bidrar til å tømme det hellige land for kristne.
- Vi trenger tydeligere og sterkere uttalelser fra søsterkirker (inkl. LVF og KV).

Et israelsk samfunn i oppløsning

Vi møtte et sterkt traumatisert israelsk samfunn. Folk står samlet, og det er lite rom for nyanserte synspunkter eller kritiske stemmer. Hva de 20 % israelere som ikke er jøder tenker, fikk vi ikke noe innblikk i. Hamas' avskyelige terror og gisseltaking gjør at 7. oktober blir stående som startpunktet for å fortolke krigen på Gaza. Retten til selvforsvar og plikten til å sikre sine borgere blir så absolutt at Israels brudd på krigens rett kommer i bakgrunnen. Om lag 200 000 israelere er evakuert fra nordgrensen mot Libanon og sør mot Gaza-grensen, og veldig mange familier har nå sendt barna sine ut i krigen. Dette skaper selvsagt usikkerhet, frykt og dyp sorg.

Det akutte traumet gjør at det er lite rom for å snakke om de bakenforliggende årsakene til terrorangrepet og den påfølgende krigen. Det er tegn til at den umiddelbare skrekken og sjokket 7. oktober slipper taket noe, og flere kritiske stemmer og demonstrasjoner mot Netanyahu kommer til syne. Et økende antall drepte israelske soldater og frustrasjonen over at gislene ikke komme hjem, skjerper mistilliten til den politiske ledelsen. Frustrasjonen øker over at regjeringen tydeligvis ikke har noen plan for hvordan krigen skal avsluttes, og hva som bør skje etterpå.

Vi ble fortalt at israelere flest vet lite om hva som faktisk skjer på Gaza. Israelere flest er mest opptatte av å få gislene hjem. De mest sette israelske nyhetskanalene viser ikke bilder av lidende palestinere, kun oversiktsbilder og bilder av israelske soldater. Om det stemmer at mange aldri har sett et bilde av en drept eller såret palestinere på Vestbredden, kan vi ikke bekrefte, selv om flere vi møtte påstod det. Hvis det er tilfellet, er det forståelig at empatien med palestinernes lidelser og de mange drepte, blir underordnet israelernes eget traume og frykt. Selv om det finnes alternative og utenlandske nyhetskanaler, når kritiske fortellinger om krigen ikke ut til de brede lag av den israelske befolkningen.

Ytringsfriheten er under sterkt press. Israelske demonstrasjoner er tillatt, men under streng kontroll. Israelske menneskerettighetsorganisasjoner som B'Tselem får fortsatt virke, og avisen Haretz bringer stadig kritiske reportasjer om krigen. Vi fikk inntrykk av at palestinernes ytringsfrihet strupes. Prester fortalte oss at om de la ut noe kritisk om krigen i sosiale medier, fikk de umiddelbart en SMS fra politiet om at neste gang ville de bli arrestert.

Manglende ytringsfrihet og straffefrihet for settleres vilkårlige drap er tegn på at det israelske demokratiet nå forvitrer fullstendig. Utbyggingen av ulovlige bosetninger fortsetter, og okkupasjonspolitikken strammes til. Dette skjer i skyggen av krigsforbrytelsene på Gaza. Israel har rett til å forsvare seg og sørge for sikkerhet for egen befolkning. Men det at Hamas bryter folkeretten (og selvsagt skal stilles til ansvar), gir ikke Israel rett til det samme.

Økende vold og nød på Vestbredden

Banner på torget i Betlehem

Settlerne på Vestbredden har fått våpen og tillatelse til å drepe om «de føler for det» - ikke bare om de kjenner seg truet på livet. Etter 7. oktober har det vært over 400 angrep fra settlere. En prest fortalte oss at han var livredd hver morgen for å kjøre på jobb i menigheten i Ramallah av frykt for å bli skutt på veien. En skoleelev som tok opp sekken sin, ble skutt rett utenfor en av de lutherske skolene. Dette er traumatiske opplevelse for barn og unge.

Folk er redde for vilkårlig arrestasjoner og drap. Man frykter at krigen skal flytte seg fra Gaza til Vestbredden. Det ser ut til at sympatien med Hamas øker på Vestbredden. Selv om «folk tar fullstendig avstand fra terroren, ser folk at Hamas utøver den eneste motstand mot

okkupasjonsmakten, nå som de palestinske myndighetene (PA) er handlingslammet.»

Man frykter at Hamassympatisører på Vestbredden skal gi Israel påskudd til å begynne å bombe også der.

«Vi er blitt enige i familien om at alle skal være i samme rom om de bomber, så vi kan dø samlet. Før planla vi livet, nå planlegger vi å dø. Før lurte vi på hva ungene ville bli når de ble store, nå håper vi bare at de blir store». Den unge presten som fortalte, var lavmælt.

Mer enn 150 000 palestinere på Vestbredden pendler på jobb i Jerusalem. For dem har grensen vært stengt siden 7. oktober, og de har ikke fått noen inntekt. Turistene er borte og Israel holder tilbake skattepenger til PA. Til sammen bidrar dette til en kollaps i økonomien på Vestbredden, flere lider nød og mangler mat.

Vi var helt avhengige av vår lokale kjentmann for å komme oss inn og ut av Vestbredden. Turen fra Jerusalem til Betlehem, som er ei mil, tok opp mot en time på små kronglete veier gjennom nabolag. Man må vite hvilke check-points som er åpne, og man vet aldri når de stenger. «Hver morgen kl. 5 sjekker vi check-points og så sender vi melding til foreldrene om barna kan sendes på skolen i dag». Det er krevende å drive de lutherske skolene under slike forhold. Hverdagen kan ikke planlegges fordi det er så mange restriksjoner på bevegelsesfriheten. «De sjeler tida vår». Settlerne kan ferdes fritt på egne veier.

Alt dette blir fortolket av palestinerne som en ytterligere forsterkning av en fortrenkning av palestinerne fra Vestbredden.

Jerusalem

Det var underlig å gå rundt i Gamlebyen i Jerusalem i nesten tomme gater. Noen få besøkende ruslet rundt i Gravkirken mens armenerne holdt gudstjeneste. Selv om turistene og pilegrimene er borte, fortsetter de lokale kristne å møtes til gudstjenester. Det er liv i kirkene, og troende møtes til bønn om fred. På samme måte møtes jøder og muslimer i sine gudshus slik de har gjort i århundrer.

«Jerusalem er nøkkelen til en løsning. Løser man konflikten om Jerusalem, vil mye annet løsne». Flere av kirkelederne understreket Jerusalems betydning og fastholdt at Jerusalem må være en by for tre religioner og for to folk. De samme hørte vi fra sjeiken som vokter de muslimske helligdommene på vegne av det jordanske kongehuset.

Et lite bidrag for å støtte folketomme butikker

Vi besøkte det armenske kvartalet hvor det nå pågår en eiendomstvist om en stor tomt. Kort fortalt oppfattes konflikten som et forsøk fra israelske myndigheter om å få kontroll over en del av det kristne kvartalet og skvise armenerne ut. Planen er å bygge et hotell på området hvor armenerne har holdt til i over 700 år. Unge armener har slått opp en teltleir på tomten for å forsvare den, og de har fått sympati og støtte fra armener over hele verden. Denne konflikten er blitt internasjonalt kjent, fordi den føyer seg inn i rekken av flere eiendomstvister som bidrar til å fortrenge de kristne fra Gamlebyen.

Forholdene på Tempelhøyden og Al Aqsa-moskeen er eksplosive. Jødiske ekstremister har nylig fått lov å be inne i moskeen. Dette bryter med avtalen mellom religionene, og provoserer ikke bare jødene, men kan opprøre muslimer og sette hele Midtøsten i brann.

Møter med jødiske ledere

Besøket vårt var primært til kirkene, og derfor ble det ikke tid til så mange møter med jødiske ledere, ett måtte også avlyses pga. sykdom. Det mest påfallende i samtalene med jødene var hvor samstemte deres fortelling er med hva vi hører fra Det Mosaiske Trossamfund her hjemme.

De vi møtte i Jerusalem, var veldig opptatt av den økende antisemittismen og forklarte den nesten utelukkende med 7. oktober og spredning av Hamas' jødehat. Mange jøder, ikke minst barn og unge, kjenner seg redde og utsettes for trakassering. Kritikken av israelsk politikk og krigen sies å være både legitimt og nødvendig, men likevel fortolkes svært mye av kritikken som antisemittisme. Vi innvendte at begrepet «antisemittisme» da blir upresist, noe som gjør at kampen mot reell antisemittisme vanskeliggjøres. Vi fikk til svar at det er jøder som har definisjonsretten til begrepet «antisemittisme». At den økende antisemittismen også kan forstås som en reaksjon på den israelske krigføringen fordi kritikerne blander sammen Israel og jøder, var det lite syn for.

Vi opplevde et genuint ønske om rettferdighet for palestinerne og et ønske om fred hos jødene vi møtte. Men samtalen dreide seg veldig raskt inn på hvor vanskelig

situasjonen er for jødene. Det kan forstås ut fra det traumet 7. oktober påførte hele det jødiske samfunnet.

Budskap fra samtale med jødene:

- Antisemittismen vokser
- Israelskritikk er legitim, men kan være fordekt antisemittisme
- I Norge utsettes man for ensidig pro-palestinske nyheter, og mange evner derfor i liten grad å ta inn over seg israelernes situasjon
- Det er ønskelig å fortsette dialogen mellom jøder og kristne – selv om den er krevende nå.

Oppfølging

- Intervjuer og medieoppslag
- Orientering til Kirkerådet og allmøte for kirkens ansatte
- Rapporten behandles i Bispemøtet og Mellomkirkelig råd
- Inntrykkene fra reisen vil tas med i arbeidet med å revidere Mellomkirkelig råds strategi for engasjementet i Israel og Palestina
- Forsterke støtten til ELCJHL
- Kontakt med nordiske og andre søsterkirker om støtte til ELCJHL
- Formidle inntrykk fra reisen til LVF og KV
- Opprettholde kontakten med Utenriksdepartementet

Møter:

Per Egil Selvaag, ambassadør, Norges ambassade i Tel Aviv
Torunn Viste, ambassadør, Norges representasjonskontor i Palestina

Ibrahim Azar, biskop, Den lutherske kirke i Jordan og det hellige land (ELCJHL)
Munib Younan, biskop emeritus, ELCJHL
Prester, ansatte og medlemmer av Kirkerådet, ELCJHL

Michel Sabbah, tidligere patriark, Den katolske kirke
Pierbattista Pizzaballa, kardinal og patriark, Den katolske kirke

Housan Naoum, erkebiskop, Den anglikanske kirke
Representanter for Den armenske kirke

Sieglinde Weinbrenner, LVFs representant i Jerusalem
Yusuf Daher, KVs representant i Jerusalem/Jerusalem Liaison Office
Iskandar Majlaton, leder, EAPPI
Representanter for Sabeel, Kairos Palestine og Palestine WMCA
Represent fra B'Tselem, israelsk menneskerettighetsorganisasjon

Fadi Atrash, direktør, Augusta Victoria Hospital
Pasienter fra Gaza på Augusta Victoria Hospital

Mark Dratch, rabbiner og leder av International Jewish Committee for Interreligious Consultations

Michel Melchior, overrabbiner synagogen i Oslo og israelsk politiker og fredsmekler

Sheikh Azzam Al Khateeb, direktør, Awqaf (Jordanian Ministry of Awqaf Islamic Affairs and Holy Places)

Preses Olav ser opp til sin navnebror på søylen i Fødselskirken i Betlehem